

Tristos tròpics

En la professió d'etnògraf no hi ha lloc per a l'aventura; n'és, només, una servitud

Claude Lévi-Strauss va néixer a Brussel·les el 27 de novembre del 1908 i va morir a París el 30 d'octubre del 2009. És un pensador fonamental del segle XX, considerat el màxim representant de l'estructuralisme en antropologia. El 1935 va viatjar a Brasil com a professor de sociologia a la Universitat de São Paulo. La Generalitat li va atorgar el 2005 el Premi Internacional Catalunya.

El recordem llegint l'inici de l'obra que el va convertir en un autor cèlebre: *Tristos tròpics* (http://www.anagrama-ed.es/libro/llobres-anagrama/tristos-tropics/9788433915399/LA_31) (Anagrama). Publicada el 1955, és molt més que un llibre de viatges. A mig camí entre la filosofia i la ciència, aquest volum ens recorda que és mitjançant el coneixement dels altres que ens podem conèixer millor nosaltres mateixos.

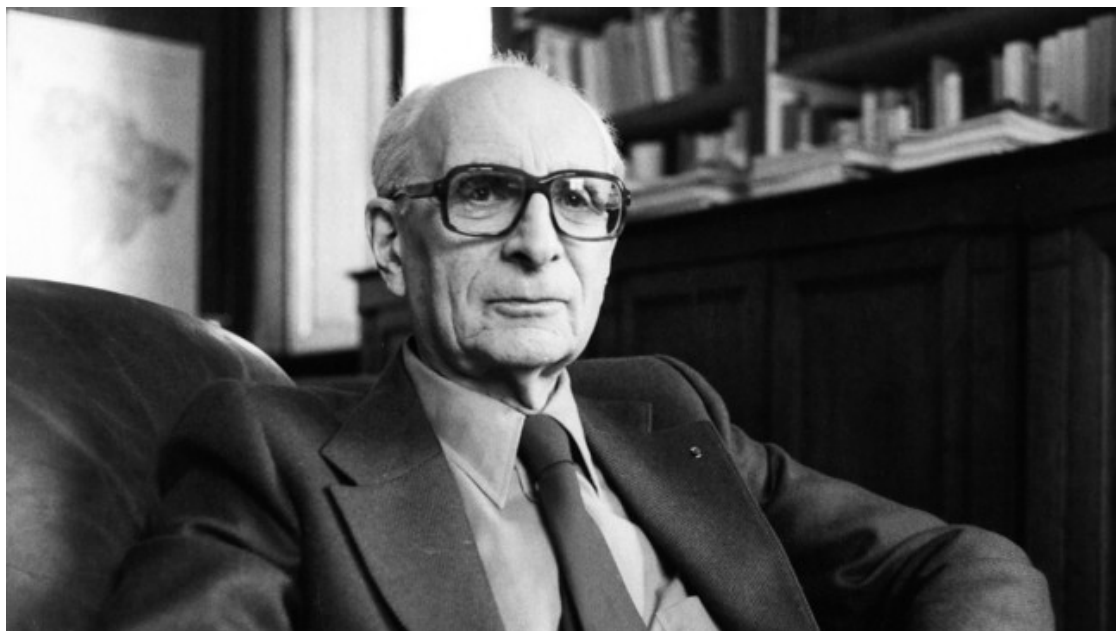

Foto: www.libros-books-amazonia.com

Odio els viatges i els exploradors. I vet ací que em dispo a contar les meves expedicions. Que temps que he trigat, però, a decidir-me! Han passat quinze anys d'ençà que vaig abandonar per darrera vegada el Brasil i, durant tots aquests anys, he projectat sovint d'emprendre aquest llibre; cada vegada, una mena de vergonya i de tedi me n'han deturat. I doncs? Cal narrar per menutants de detalls insípid, tants d'esdeveniments insignificants? En la professió d'etnògraf no hi ha lloc per a l'aventura; n'és, només, una servitud, pesa sobre el treball eficaç amb el pes de les setmanes o els mesos perduts fent camí; el pes de les hores vagaroses mentre l'informador s'esquiva; de la fam, de la fatiga, a vegades de la malaltia; i sempre, d'aquelles mil dificultats que consumeixen inútilment els dies i redueixen la vida perillosa al cor de la selva verge a una imitació del servei militar... Que calguin tants d'esforços i vanes despeses per a atènyer l'objecte dels nostres estudis, no confereix cap preu a allò que caldria més aviat considerar com l'aspecte negatiu del nostre ofici. Les veritats que anem a cercar tan lluny només tenen valor despullades

d'aquesta ganga. Certament, es poden consagrar sis mesos de viatge, de privacions i d'esgotadora lassitud a la recerca (que ocuparà uns quants dies, de vegades unes quantes hores) d'un mite inèdit, d'una regla de casament nova, d'una llista completa de noms de clan, però aquesta escòria de la memòria: «A les 5 h 30 del matí entràvem a la rada de Recife, mentre xisclaven les gavines i una flotilla de venedors de fruites exòtiques s'atropava al llarg del buc», un record tan pobre, mereix que agafi la ploma per tal de fixar-lo?

No obstant això, aquesta mena de narracions obté una acollença que per a mi resta inexplicable. L'Amazònia, el Tibet i l'Àfrica envaeixen les botigues en forma de llibres de viatge, relats d'expedició i àlbums de fotografies en els quals la preocupació pel cop de vista domina massa perquè el lector pugui apreciar el valor del testimoniatge que hom aporta. En comptes de desvetllar-se-li l'esperit crític, no para de demanar més pastura, n'engoleix quantitats prodigioses. Ésser explorador, ara, és un ofici; ofici que consisteix, no com es podria creure a descobrir al cap d'anys d'estudis tot de fets que havien restat inconeguts, sinó a recórrer un nombre elevat de quilòmetres i a reunir projeccions fixes o animades, preferentment en colors, gràcies a la qual cosa hom omplirà una sala, molts dies seguits, amb una multitud d'auditors que trobaran que tot de vulgaritats i de banalitats els han estat miraculosament transmutades en revelacions per la sola raó que, en lloc de copiar-les sense moure's, l'autor les ha santificades mitjançant un recorregut de 20.000 quilòmetres.

Què hi sentim en aquestes conferències i què hi llegim en aquests llibres? El detall de les caixes que hom se n'ha endut, les malifetes del gosset de bord, i, barrejades amb les anècdotes, tot de deixalles d'informació deslavades, que fa mig segle que s'arrossequen per tots els manuals, i que una dosi d'impudor poc comuna, però en justa relació amb la innocència i la ignorància dels consumidors, no dubta a presentar com un testimoniatge, què dic, una descoberta original. Sens dubte hi ha excepcions, i tota època ha conegut viatgers honestos; entre els que avui dia es reparteixen els favors del públic, jo en citaria de bona gana un o dos. El meu objectiu no és pas denunciar les mistificacions o concedir diplomes, sinó més aviat comprendre un fenomen moral i social, molt particular a França i d'aparició recent, àdhuc a casa nostra.

Vint-i-cinc anys enrere no es viatjava gaire, i els narradors d'aventures no eren pas acollits en sales Pleyel, plenes cinc o sis vegades, sinó, únic indret a París per a aquesta mena de manifestacions, al petit amfiteatre fosc, glacial i ruïnós que ocupa un vell pavelló al fons del Jardin des Plantes. La Societat dels Amics del Museu hi organitzava cada setmana -potser encara hi organitza- conferències sobre les ciències naturals. L'aparell de projecció enviava a un llenç massa gros, amb làmpares massa febles, tot d'ombres imprecises els contorns de les quals el conferenciant, amb el nas enganxat a la paret, a penes arribava a percebre, i que el públic amb prou feines distingia de les taques d'humitat que maculaven les parets. Un quart després de l'hora anunciada, hom es preguntava encara amb angoixa si hi hauria altres oients a més a més dels escassos de costum, les siluetes esparses dels quals guarnien les grades. Al moment que hom desesperava, la sala s'omplia a mitges d'infants acompanyats de mares o de minyones, els uns àvids d'un canvi gratuït, les altres cansades del soroll i de la pols de fora. Davant aquella barreja de fantasmes arnats i de xicalla impacient -suprema recompensa de tants d'esforços, agombolaments i treballs- hom usava del dret de desembalar un tresor de records, glaçats per sempre més per una sessió com aquella i que, bo i parlant en la penombra, sentia que se separaven d'ell i queien un a un, com còdols al fons d'un pou.

Tal era el retorn, a penes més sinistre que les solemnitats de la partida: banquet ofert pel Comitè França-Amèrica en un hotel de l'avinguda que avui porta el nom de Franklin Roosevelt; estatge deshabitat on, circumstancialment, un fondista hi havia vingut a instal·lar, dues hores abans, el seu campament de fornells i de vaixel·la, sense que un airejament apressat hagués reeixit a purgar l'indret d'una olor de desolació.

Tan poc habituats a la dignitat d'un lloc semblant com al polsegós tedi que exhalava, asseguts entorn d'una taula massa petita per a un ampli saló, la part central del qual, efectivament ocupada, hom havia tingut el temps just d'escombrar, preniem contacte per primera vegada els uns amb els altres, joves professors que acabàvem de debutar en els nostres instituts de províncies i que el

caprici una mica pervers de Georges Dumas faria bruscament passar de la humida hivernada en els hotels de sotsprefectura, impregnats d'una olor de grog, de celler i de sarments refredats, als mars tropicals i als vaixells de luxe; experiències, d'altra banda, totalment destinades a oferir una llunyana similitud amb la imatge ineluctablement falsa que, per la fatalitat pròpia dels viatges, ens en formàvem ja.

Jo havia estat alumne de Georges Dumas a l'època del *Traité de psychologie*. Un cop per setmana, no recordo si era el dijous o el diumenge al matí, reunia els estudiants de filosofia en una sala de Sainte-Anne, que tenia la paret oposada a les finestres enterament recoberta d'alegres pintures d'alienats. Hom s'hi sentia ja exposat a una mena particular d'exotisme; Dumas instal·lava sobre una tarima el seu cos robust, tallat amb podadora, coronat per un cap bonyegut que semblava una grossa rel emblanquida i despullada per una estada al fons dels mars. Car el color cerós unificava el rostre i els cabells blancs, que portava tallats en raspall i molt curts, i la barbata, igualment blanca, que creixia en tots sentits. Aquella curiosa desferra vegetal, eriçada encara de petites arrels, esdevenia sobtadament humana gràcies a una mirada carbonosa accentuada per la blancor de la testa, oposició continuada per la de la camisa blanca i el coll emmidonat i girat, en contrast amb el barret d'ales amples, la xalina i el vestit, sempre negres.

Els seus cursos no ensenyaven gran cosa; mai no en preparava cap, conscient com era de l'encant físic que exercia sobre l'auditori el joc expressiu dels seus llavis deformats per un rictus mòbil, i, sobretot, la seva veu, ronca i melodiosa: veritable veu de sirena les estranyes inflexions de la qual no solament remetien al seu Lenguadoc natal, sinó, més encara que a les particularitats regionals, a tot de modes molt arcaics de la música del francès parlat, de manera que veu i rostre evocaven, en dos ordres sensibles, un mateix estil alhora rústic i incisiu: el d'aquells humanistes del segle XVI, metges i filòsofs, la raça dels quals semblava perpetuar tant pel cos com per l'esperit.

La segona hora, i de vegades la tercera, eren consagrades a presentacions de malalts; hom assistia aleshores a extraordinaris números entre el metge astut i tot de subjectes entrenats per anys d'asil a tots els exercicis d'aquella mena; ben assabentats del que hom n'esperava, executors de tumults en rebre avís o de la resistència precisa al domador per tal de fornir-li l'ocasió d'una mica de bravura. Sense caure en l'engany, l'auditori es deixava fascinar de gust per aquelles demostracions de virtuositat. Quan hom havia merescut l'atenció del mestre, era recompensat amb la confiança de cedir-vos un malalt per a una cura particular. Cap presa de contacte amb els indis salvatges no m'ha intimidat més que aquell matí passat amb una vella senyora envoltada de jerseis que es comparava amb una arengada podrida al mig d'un bloc de glaç: aparentment intacta, però amenaçada de disgregar-se des que es fongués l'embolcall protector.

Aquest savi una mica mistificador, animador d'obres de síntesi, l'ampla intenció de les quals romania al servei d'un positivisme crític força decebedor, era un home d'una gran noblesa; me l'havia de palesar més tard, l'endemà de l'armistici i poc abans de la seva mort, quan, ja gairebé cec i retirat al seu poble natal de Lédignan, es preocupà d'escriure'm una carta atenta i discreta que no tenia altre objecte possible que el d'afirmar la seva solidaritat amb les primeres víctimes dels esdeveniments.

Sempre m'ha sabut greu no haver-lo conegut en plena joventut, quan, bru i colrat a semblança d'un conqueridor i tot frisós per les perspectives científiques que obria la psicologia del segle XIX, se n'havia anat a la conquesta espiritual del Nou Món. En aquella mena d' enamorament sobtat que s'havia de produir entre ell i la societat brasilera es manifestà, certament, un fenomen misteriós: dos fragments d'una Europa vella de 400 anys -certs elements essencials de la qual s'havien conservat, d'una banda en una família protestant meridional, de l'altra, en una burgesia molt refinada i una mica decadent, que vivia al ralenti als tròpics- es retrobaren, es reconegueren i gairebé es soldaren de nou. L'error de Georges Dumas consisteix a no haver pres mai consciència del caràcter veritablement arqueològic d'aquesta conjuntura. L'únic Brasil que havia sabut seduir (i una breu estada al poder del qual faria que semblés el verdader) era el d'aquells

propietaris rurals que desplaçaven progressivament llurs capitals cap a les inversions industrials amb participació estrangera, i que cercaven una tapadora ideològica en un parlamentarisme de bona companyia; els mateixos que els nostres estudiants, fills d'immigrants recents o de terratinents lligats a la terra i arruïnats per les fluctuacions del comerç mundial, anomenaven amb rancor el *gran fino*, és a dir, la flor i nata. Cosa curiosa: la fundació de la Universitat de São Paulo, gran obra en la vida de Georges Dumas, havia de permetre a aquestes classes modestes de començar llur ascensió, en obtenir diplomes que els obrien els càrrecs administratius, de manera que la nostra missió universitària contribuï a formar una elit nova, que s'havia de deslligar de nosaltres en la mesura que Dumas, i el Quai d'Orsay darrere seu, refusaven de comprendre que era la nostra creació més preciosa, àdhuc si es consagrava a la tasca de desmuntar una feudalitat que ens havia, certament, introduït al Brasil, però per a servir-li en part de caució i en part de passatemps.

Però a la nit del sopar França-Amèrica, ni els meus col·legues ni jo -i les nostres dones, que ens acompanyaven- no érem pas capaços de mesurar el paper que representàiem en l'evolució de la societat brasilera. Estàvem massa ocupats a vigilar-nos els uns als altres, i a vigilar les nostres patinades eventuals; car havíem estat previnguts per Georges Dumas que calia que ens preparéssim per portar la vida dels nostres nous senyors: és a dir, freqüentar l'Automòbil Club, els casinos i els camps de curses... Això semblava extraordinari a joves professors que abans guanyaven 26.000 francs per any, i fins i tot -tan rars eren els candidats a l'expatriació- després que hom ens havia triplicat el sou.

«Sobretot», ens havia dit Dumas, «caldrà anar ben vestit»; preocupat per tranquil·litzar-nos, afegia amb un candor força entenedidor que això es podia aconseguir molt econòmicament, no gaire lluny de les Halles, en un establiment anomenat À la Croix de Jeannette, on sempre havia trobat feina quan era jove estudiant de medicina a París.

V?deo: <https://www.youtube.com/watch?v=2CcnLa2Ho0g>

V?deo: <https://www.youtube.com/watch?v=y2sKTgh8yuQ>

V?deo: <https://www.youtube.com/watch?v=L0m5bwOojkM>

V?deo: <https://www.youtube.com/watch?v=u5al-pbt7H8>

Tristos tròpics http://www.anagrama-ed.es/libro/textos/tristos-tropics/9788433902047/T_4

© Claude Lévi-Strauss
© de la traducció: Miquel Martí i Pol

<https://www.catorze.cat/noticia/4538/tristos/tropics>

© Anagrama, 2016